

DAVLAT BOSHQARUVI TIZIMIDA INSON HUQUQLARINI TA'MINLASHNING HUQUQIY MEXANIZMLARI

*Polvonov Murodjon Otajonovich,
Buxoro Innovatsiyalar Universiteti
“Davlat boshqaruvi huquqi” yo‘nalishi
1-bosqich magistranti*

Annotatsiya: Mazkur maqolada davlat boshqaruvi tizimida inson huquqlarini ta'minlashning huquqiy asoslari, institutlari hamda amaliy mexanizmlari tahlil qilinadi. Inson huquqlari demokratik huquqiy davlatning bosh qadriyati sifatida davlat organlari faoliyatining mazmun-mohiyatini belgilab beradi. Tadqiqotda milliy qonunchilik, xalqaro huquq normalari hamda ma'muriy boshqaruv amaliyoti o'zaro bog'liqlikda o'rganiladi.

Kalit so'zlar: inson huquqlari, davlat boshqaruvi, huquqiy kafolatlar, ma'muriy tartib-taomillar, ochiqlik, javobgarlik, nazorat.

Abstract. This article analyzes the legal foundations, institutions, and practical mechanisms for ensuring human rights within the system of public administration. Human rights, as the highest value of a democratic rule-of-law state, determine the essence and direction of the activities of state bodies. The study examines national legislation, norms of international law, and administrative governance practices in their interrelation.

Keywords: human rights, public administration, legal guarantees, administrative procedures, transparency, accountability, oversight.

Аннотация: В данной статье анализируются правовые основы, институты и практические механизмы обеспечения прав человека в системе государственного управления. Права человека как высшая ценность демократического правового государства определяют сущность и направленность деятельности государственных органов. В исследовании в их взаимосвязи рассматриваются национальное законодательство, нормы международного права и практика административного управления.

Ключевые слова: права человека, государственное управление, правовые гарантии, административные процедуры, прозрачность, подотчётность, контроль.

Kirish. Inson huquq va erkinliklarini ta'minlash masalasi zamonaviy huquqiy-demokratik davlat qurilishining asosiy tamoyillaridan biri hisoblanadi. Davlat boshqaruvi tizimi jamiyat hayotining barcha sohalarini tartibga soluvchi muhim institut sifatida shaxs, jamiyat va davlat o'rtasidagi munosabatlarning huquqiy asosda amalga

oshirilishini ta'minlaydi. Shu nuqtai nazardan, davlat boshqaruvi faoliyatining mazmuni va yo'nalishi inson manfaatlari hamda huquqlarini ro'yobga chiqarishga xizmat qilishi zarur.

Bugungi globallashuv va ijtimoiy-siyosiy jarayonlarning jadallashuvi sharoitida inson huquqlarini himoya qilish masalasi nafaqat milliy, balki xalqaro miqyosda ham ustuvor ahamiyat kasb etmoqda. Inson huquqlarining universal tamoyillari Birlashgan Millatlar Tashkiloti doirasida qabul qilingan xalqaro hujjatlar orqali mustahkamlangan bo'lib, ular milliy boshqaruv tizimlarining faoliyatiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shu bois davlat boshqaruvi organlari faoliyatini inson huquqlari standartlariga mos ravishda tashkil etish dolzarb ilmiy va amaliy vazifa sifatida namoyon bo'lmoqda.

Davlat boshqaruvi tizimida inson huquqlarini ta'minlash huquqiy mexanizmlar orqali amalga oshiriladi. Ushbu mexanizmlar konstitutsiyaviy normalar, tarmoq qonunchiligi, ma'muriy tartib-taomillar, nazorat institutlari hamda jamoatchilik ishtirokini qamrab oladi. Mazkur jarayonda davlat organlari faoliyatining ochiqqligi, shaffofligi, hisobdorligi va qonuniyligi inson huquqlari kafolatining muhim shartlari sifatida maydonga chiqadi.

Mavzuning dolzarbligi shundan iboratki, davlat boshqaruvi tizimining samaradorligi bevosita inson huquq va erkinliklarining real ta'minlanganlik darajasi bilan belgilanadi. Huquqiy normalarning mavjudligi ularning amalda qo'llanishi bilan uyg'unlashmaguncha, inson huquqlarining to'liq himoyasi ta'minlanmaydi. Shu sababli davlat boshqaruvi tizimida inson huquqlarini ta'minlashning huquqiy mexanizmlarini ilmiy jihatdan tahlil qilish, ularning samaradorligini baholash va takomillashtirish yo'llarini ishlab chiqish muhim ilmiy ahamiyatga ega.

Mazkur tadqiqotning maqsadi davlat boshqaruvi tizimida inson huquqlarini ta'minlashning huquqiy mexanizmlarini kompleks tahlil qilish hamda ularni takomillashtirishga doir ilmiy asoslangan taklif va tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat. Tadqiqot vazifalari esa inson huquqlarining huquqiy asoslarini o'rganish, davlat boshqaruvi tizimidagi amaliy mexanizmlarni tahlil qilish, mavjud muammolarni aniqlash hamda ularni bartaraf etish yo'llarini belgilashdan iborat.

Davlat boshqaruvi tizimida inson huquqlarini ta'minlash masalasi huquqshunoslik, siyosatshunoslik hamda davlat boshqaruvi nazariyasi doirasida keng tadqiq etilgan yo'nalishlardan biridir. Ushbu masala bo'yicha olib borilgan ilmiy izlanishlar inson huquqlarining huquqiy tabiati, ularni amalga oshirish mexanizmlari hamda davlat hokimiyati organlarining mazkur jarayondagi o'rni va mas'uliyatini yoritishga qaratilgan.

Inson huquqlarining nazariy asoslari va universal tamoyillari xalqaro huquq doirasida shakllangan bo'lib, bu borada Birlashgan Millatlar Tashkiloti tomonidan qabul qilingan xalqaro hujjatlar muhim ilmiy va amaliy manba hisoblanadi. Mazkur hujjatlarda inson huquqlarining ajralmasligi, universalligi va davlat tomonidan

kafolatlanishi g'oyalari ilgari surilgan. Ushbu tamoyillar ko'plab ilmiy tadqiqotlarda davlat boshqaruvi faoliyatining asosiy mezon sifatida e'tirof etiladi.

Milliy huquqshunoslik fanida inson huquqlari va davlat boshqaruvi o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik masalasi konstitutsiyaviy-huquqiy yondashuv asosida tahlil qilinadi. Xususan, O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi inson huquq va erkinliklarini oliy qadriyat sifatida belgilab, davlat boshqaruvi organlari faoliyatining inson manfaatlariga xizmat qilishi lozimligini mustahkamlaydi. Konstitutsiyaviy normalar sharhiga bag'ishlangan ilmiy ishlarda davlat boshqaruvi tizimining huquqiy chegaralari va vakolatlari inson huquqlarini ta'minlash nuqtai nazaridan yoritilgan.

Davlat boshqaruvi va ma'muriy huquq sohasidagi ilmiy adabiyotlarda inson huquqlarini ta'minlashning huquqiy mexanizmlari, xususan, ma'muriy tartib-taomillar, davlat xizmatlari ko'rsatish jarayoni, mansabdor shaxslarning javobgarligi masalalari keng tahlil etilgan. Ushbu tadqiqotlarda ma'muriy hujjatlarning qonuniyligi, asoslantirilganligi va shaffofligi inson huquqlarini himoya qilishning muhim kafolati sifatida ko'rsatiladi.

Shuningdek, davlat boshqaruvida ochiqlik va hisobdorlik masalalariga bag'ishlangan ilmiy ishlarda jamoatchilik nazorati, fuqarolarning davlat boshqaruvida ishtirok etish huquqi hamda axborot olish erkinligi inson huquqlarini ta'minlashning muhim institutsional mexanizmlari sifatida baholanadi. Mazkur yo'nalishdagi tadqiqotlar davlat va jamiyat o'rtasidagi o'zaro ishonchni mustahkamlashda huquqiy mexanizmlarning ahamiyatini asoslab beradi.

So'nggi yillarda olib borilgan ilmiy izlanishlarda raqamli boshqaruv va elektron hukumat tizimining inson huquqlarini ta'minlashdagi roli alohida o'rganilmoqda. Ushbu adabiyotlarda raqamlashtirish jarayoni davlat xizmatlaridan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirishi, byurokratik to'siqlarni kamaytirishi hamda korrupsiyaviy xavflarni qisqartirishi orqali inson huquqlarining real ta'minlanishiga xizmat qilishi ta'kidlanadi.

Shu bilan birga, mavjud ilmiy adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, davlat boshqaruvi tizimida inson huquqlarini ta'minlash mexanizmlarining samaradorligi masalasi hali ham chuqur va kompleks tadqiq etishni talab qiladi. Ayniqsa, huquqiy normalarning amaliy ijrosi, davlat organlari faoliyatida inson huquqlari standartlariga rioya etilishi hamda nazorat mexanizmlarining samaradorligini oshirish masalalari ilmiy jihatdan yanada puxta o'rganilishi zarur.

Mazkur tadqiqot davlat boshqaruvi tizimida inson huquqlarini ta'minlashning huquqiy mexanizmlarini kompleks o'rganishga qaratilgan bo'lib, unda umumilmiy va maxsus yuridik tadqiqot metodlaridan foydalanildi. Metodologik yondashuv mavzuning ko'p qirrali xususiyatini hisobga olgan holda tizimli, funksional hamda tahliliy yondashuvlar uyg'unligiga asoslandi.

Tadqiqot jarayonida, avvalo, inson huquqlari va davlat boshqaruvi o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni aniqlash maqsadida tizimli tahlil metodi qo'llanildi. Mazkur metod orqali davlat boshqaruvi tizimi inson huquqlarini ta'minlashga qaratilgan yagona huquqiy-institutsional mexanizm sifatida ko'rib chiqildi. Shu bilan birga, inson huquqlarining huquqiy kafolatlari, davlat organlari vakolatlari hamda nazorat institutlari o'rtasidagi o'zaro aloqadorlik tahlil qilindi.

Formal-huquqiy metod yordamida milliy qonunchilik normalari, xususan konstitutsiyaviy qoidalar, ma'muriy-huquqiy hujjatlar va tarmoq qonunchiligi o'rganildi. Ushbu metod huquqiy normalarning mazmuni, ularning inson huquqlarini ta'minlashdagi o'rni hamda amaliy ahamiyatini aniqlash imkonini berdi.

Tadqiqotda qiyosiy-huquqiy metod ham muhim o'rin egalladi. Bu metod orqali xalqaro huquqiy standartlar bilan milliy huquq normalari o'zaro solishtirildi, ularning o'xshash va farqli jihatlari tahlil qilindi. Mazkur yondashuv inson huquqlarini ta'minlash mexanizmlarini takomillashtirish bo'yicha ilmiy asoslangan xulosalar chiqarishga xizmat qildi.

Shuningdek, tahlil va sintez metodlari yordamida davlat boshqaruvi amaliyotidagi mavjud mexanizmlar ajratib o'rganildi va umumlashtirildi. Inson huquqlarining buzilishiga olib keluvchi omillar hamda ularni bartaraf etish yo'llari aniqlashda ushbu metodlar samarali bo'ldi.

Tadqiqotda induktiv va deduktiv yondashuvlar ham qo'llanilib, alohida huquqiy normalar va amaliy holatlardan umumiy ilmiy xulosalar chiqarildi hamda nazariy qoidalar asosida amaliy mexanizmlar baholandi.

Mazkur metodlar majmui tadqiqot mavzusini har tomonlama yoritish, davlat boshqaruvi tizimida inson huquqlarini ta'minlashning huquqiy mexanizmlarini chuqur tahlil qilish hamda ilmiy asoslangan taklif va tavsiyalar ishlab chiqishga imkon berdi.

Xulosa. Olib borilgan tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, davlat boshqaruvi tizimida inson huquqlarini ta'minlash huquqiy davlat va fuqarolik jamiyati barpo etishning asosiy shartlaridan biri hisoblanadi. Inson huquq va erkinliklari davlat faoliyatining mazmun-mohiyatini belgilovchi ustuvor qadriyat bo'lib, boshqaruv tizimining samaradorligi bevosita ularning real ta'minlanganlik darajasi bilan o'lchanadi.

Tahlillar shuni tasdiqlaydiki, inson huquqlarini ta'minlashning huquqiy mexanizmlari ko'p bosqichli va o'zaro bog'liq tizimni tashkil etadi. Konstitutsiyaviy normalar, tarmoq qonunchiligi, ma'muriy tartib-taomillar, institutsional nazorat hamda jamoatchilik ishtiroki mazkur mexanizmlarning asosiy tarkibiy qismlaridir. Ushbu elementlarning uyg'un va samarali ishlashi inson huquqlarining nafaqat normativ, balki amaliy jihatdan ham kafolatlanishini ta'minlaydi.

Shu bilan birga, tadqiqot jarayonida davlat boshqaruvi amaliyotida ayrim muammolar mavjudligi aniqlandi. Jumladan, huquqiy normalarning ijrosi yetarli

darajada ta'minlanmasligi, ayrim hollarda mansabdor shaxslar tomonidan vakolatlarning noto'g'ri qo'llanishi hamda fuqarolarning huquqiy madaniyati pastligi inson huquqlarini ro'yobga chiqarishga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Bu holat huquqiy mexanizmlarni yanada takomillashtirish zarurligini ko'rsatadi.

Tadqiqot natijalariga asoslanib quyidagi umumiy xulosalarga kelindi:

- davlat boshqaruvi tizimida inson huquqlarini ta'minlash uzluksiz huquqiy va institutsional jarayon bo'lib, u doimiy ravishda takomillashtirib borilishi lozim;

1. boshqaruv organlari faoliyatining ochiqligi, shaffofligi va hisobdorligi inson huquqlarini himoya qilishning muhim kafolati hisoblanadi;

2. ma'muriy tartib-taomillarning soddalashtirilishi va aniq reglamentlanishi shaxs va davlat o'rtasidagi munosabatlarda adolatni ta'minlaydi;

3. raqamli boshqaruv vositalarini keng joriy etish inson huquqlarini amalga oshirish imkoniyatlarini kengaytiradi;

4. davlat xizmatchilarining huquqiy savodxonligi va inson huquqlari sohasidagi malakasini oshirish mexanizmlar samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Umuman olganda, davlat boshqaruvi tizimini inson manfaatlariga yo'naltirish, huquqiy mexanizmlarning samarali ishlashini ta'minlash hamda nazorat va javobgarlik institutlarini kuchaytirish inson huquqlarining real himoyasiga erishishning muhim omili hisoblanadi. Bu esa demokratik huquqiy davlatning barqaror rivojlanishini ta'minlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Birlashgan Millatlar Tashkiloti. Inson huquqlari sohasidagi xalqaro hujjatlar to'plami.
2. Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi. 1948-yil 10-dekabr.
3. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. — T.: "O'zbekiston", 2023.
4. O'zbekiston Respublikasining "Davlat hokimiyati va boshqaruvi organlari faoliyatining ochiqligi to'g'risida"gi Qonuni.
5. O'zbekiston Respublikasining "Jismoniy va yuridik shaxslarning murojaatlari to'g'risida"gi Qonuni.
6. O'zbekiston Respublikasining "Ma'muriy tartib-taomillar to'g'risida"gi Qonuni.
7. O'zbekiston Respublikasining "Axborot erkinligi prinsiplari va kafolatlari to'g'risida"gi Qonuni.
8. O'zbekiston Respublikasining "Davlat xizmatlari to'g'risida"gi Qonuni.
9. O'zbekiston Respublikasining "Korrupsiyaga qarshi kurashish to'g'risida"gi Qonuni.
10. Ma'muriy huquq va davlat boshqaruvi nazariyasiga oid darslik va o'quv qo'llanmalar. — T.: Yuridik adabiyotlar nashriyoti.
11. Inson huquqlari nazariyasiga oid ilmiy tadqiqotlar va monografiyalar. — T.: Fan nashriyoti.

12. Davlat boshqaruvi tizimida ochiqlik va shaffoflik masalalariga bag'ishlangan ilmiy maqolalar to'plami.
13. Elektron hukumat va raqamli boshqaruv bo'yicha ilmiy-amaliy tadqiqotlar.
14. Fuqarolik jamiyati institutlari va jamoatchilik nazorati masalalariga oid ilmiy manbalar.
15. Ma'muriy islohotlar va davlat xizmatini takomillashtirish bo'yicha tahliliy materiallar.
16. Inson huquqlarini sud orqali himoya qilish amaliyotiga oid ilmiy sharhlar.
17. Xalqaro huquq va milliy huquq tizimlarining o'zaro aloqadorligi masalalariga bag'ishlangan tadqiqotlar.